

Михайлина Шумка, к. ф. н., ст.
викладач кафедри філософії та
українознавства Тернопільської
державної медичної академії ім. І.Я.
Горбачевського

*“Лікар повинен володіти поглядом сокола, руками дівчини,
мудрістю змії та серцем лева”. Авіценна*

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ “ФІЛОСОФІЇ” В МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ

Філософія як теоретичний тип світогляду своїм предметом дослідження має насамперед людину, її предметно-практичне відношення до світу. Людинознавчий аспект філософії як навчальної дисципліни в системі всіх дисциплін ріднить її з не менш важливою наукою про людину – медициною. Проблеми філософії є водночас проблемами медицини. Розвиток медицини дає цінний матеріал і для самої філософії.

Ніхто так близько не стоїть до людини, до її проблем, як духовних так і біологічних, як лікар. Лікаря повинні цікавити як природні так і соціальні та психогенні фактори, які розвивають поведінку особистості в колективі, вдома, її умови життя, духовний світ. Не випадково видатні медики відмічали, що істинна клініка з її гнучкістю і рухомістю діагнозів і прогнозів, відсутністю передбачень, хороводом випадковостей і мінливостей особливо вимагає живої, життєвої, гнучкої і рухомої, мінливої разом з життям і стрімкої як саме життя, діалектики. Думка про необхідність тісного взаємозв'язку філософії та медицини увіковічена в таких словах Гіппократа: «Філософія повинна бути заглиблена в медицину і медицина у філософію, тому що властивості філософії зберігають своє значення в медицині» [1, с.264]

Відомі філософи і медики зазначали, що лікар з розвинутим, логічним мисленням принесе набагато більше користі хворому, ніж лікар-

емпірик, який знає сотні реакцій і процентних співвідношень складових частин крові. Багато лікарів-мислителів саме завдяки медицині прийшли до філософії. Так, батько медицини Гіппократ, вважав лікаря-філософа подібним до Бога.

Без філософії не може обійтись ні одне із наукових медичних досліджень, оскільки методологія лікарських досліджень відображається і на підході до об'єкта дослідження, і на трактуванні одержаних результатів, і на раціональній переробці результатів майбутніх дослідів. Пізнання природи і людини без критичного філософського бачення можна порівняти з ходінням навмання в темноті, коли людина, довгий час шукаючи чогось, торкає всі речі аж поки не віднайде потрібної, не вийде на правильний шлях.

Отже, викладання філософії в медичному закладі повинно мати свою специфіку, свої підходи, свої важелі сприйняття та використання в житті філософських знань. У даній статті зупинимося на аналізі лише декількох специфічних рисах щодо вивчення студентами-медиками філософії.

Насамперед слід зазначити, що на підставі аналізу вступних тестів з філософії, які були проведені серед студентів другого курсу медичного факультету, можна твердити, що студенти люблять розмовляти на різного роду філософські теми, в бесіді з ними відчувається зацікавленість у вивченні філософії. Для студентів-медиків філософія – це своєрідне мистецтво мислення і пізнання, яке допомагає зрозуміти людині закони розвитку природи, взаємозв'язок людини зі світом, а також осмислити суть життя, відкрити таємниці людської душі, зрозуміти самого себе. Не варто також забувати і те, що медицина це теж свого роду мистецтво, мистецтво розуміння людини, її проблем, вміння допомогти вирішити їй ці проблеми,вилікувати душу і тіло людини, оздоровити її в цілому.

Студент-медик – мисляча особистість, особистість, яка вчиться нового думаючи. Цю молоду генерацію лікарів цікавить походження життя

на Землі, світ буття та небуття, сенс життя та щастя, проблема людських стосунків, гармонія спілкування та інше. Студенти знають і читають філософські твори Сократа, Піфагора, Ніцше, Шопенгауера, Кафки, Булгакова, Достоевського та інших.

Ні в одній із галузей людського знання і процесу діяльності немає такого тісного зв'язку мислення і відчуття, як в медицині. Лікареві не стільки потрібні *знання*, як *вміння* використовувати їх у бесіді, виступі, дискусії. Тому семінарські заняття з філософії слід проводити в процесі обговорення та дискусій, винесених на заняття тем, рефератів, проблемних питань в порівнянні з проблемами медицини на тому чи іншому етапі історичного розвитку людства. Дискусія дає можливість членам групи проаналізувати питання поставленої теми, обмінюватись один з одними думками та поширювати інформацію. Для досягнення ефективності обговорення певної проблеми необхідно залучати слухачів до колективної бесіди, створювати в аудиторії атмосферу творчої співпраці. Дискутуючи, студенти обгрунтовують свої думки, наводять приклади із життя, цим самим вчать ся цінити думку іншого, зважати на внутрішній стан свого співбесідника. Сучасні технології в навчальному процесі передбачають, насамперед, вдосконалення живого спілкування між викладачем та студентом.

Нам добре всім відомо яку роль відіграє при лікуванні хворого слово лікаря. Ще давньосхідна мудрість наголошує, що у лікаря є три важелі: слово, рослини, ніж. Слово допоможе лікареві вплинути на психіку хворого, його думки, настрої. З одного боку, воно може викликати стрес, психічну травму, стати причиною тяжких функціональних розладів. З іншого – вмілим добором слів, аргументів, можна справити на психіку хворого, на його емоційну сферу позитивний вплив як при функціональних, так і при органічних захворюваннях нервової системи.

Лікар не може залишатися байдужим до бід і страждань хворого. Недаремно кажуть, що лікар вмирає і воскресає кожен раз зі своїм хворим. У професії лікаря повинна переважати витримка, такт, чуйність, повага у відношенні до свого пацієнта. Тому то так важливо навчити студента мистецтву мовлення, розумінню живодайної сили слова, котре, в першу чергу, апелює до серця, до душі людини, а вже потім проростає в голові. При вивченні філософії студент-медик повинен розуміти, що людина мислить спершу серцем, що філософія українця – кордоцентрична філософія. І лікар спершу повинен віднайти ключ до людського серця, до душі людини, котра відкриється і довіриться йому, а вже потім вибирати шляхи та методи діагностування та лікування. Отже, такі теми в курсі “Філософія” як “Філософія життя”, “Екзистенційна філософія”, “Філософія психоаналізу” не можливо читати без поєднання тем з дисциплін “Медична етика”, “Деонтологія”, “Історія медицини”.

Не можливо також обминути при викладанні філософії проведення паралелі між такою важливою проблемою медицини як деонтологія, котра є системою моральних норм, вироблених природним шляхом у межах лікарського співтовариства. Гіппократівська “Клятва лікаря” стала підставою всіх наступних деонтологічних кодексів і лікарських присяг [2, с. 79-82]. Згідно з сучасною термінологією, медична етика як наукова дисципліна складається з двох частин: медичної деонтології та філософської медичної етики [3, с. 208].

Деонтологія сучасної медицини з її неперевершеним технічним потенціалом неможлива без філософського усвідомлення. Якщо раніше медичну етику викладав лікар, то сьогодні формування особистості майбутнього лікаря неможливе без допомоги філософа. Філософська етика це комплементарна щодо медичної деонтології дисципліна, без якої неможлива повноцінна освіта сучасного лікаря. Кінцевою метою філософської медичної етики є не так побудова універсальної

загальноприйнятої етичної теорії, як розробка низки альтернативних теорій, кожна з яких базується на явно сформульованих принципах, визначених більшістю [4, Р. 1117].

Багаж знань студентів-медиків із деонтології та філософії медицини поповнюється на лекційних та семінарських заняття обговоренням історико-філософських матеріалів з профорієнтації студентів. Це, зокрема, проблеми храмової медицини, природа людини в медицині Стародавньої Індії та Китаю, натурфілософська концепція східної медицини раціонального харчування, місце етики як філософської дисципліни у вченнях Арістотеля, Канта, проблема життя, смерті та безсмертя у філософських праця Лукреція Кара, Фейербаха, Ніцше, Шопенгауера та інших.

Так, наприклад, вивчаючи в періоді античної філософії філософські вчення Платона та Арістотеля про ідеї, про форму та матерію, про першооснову суцього варто провести паралелі між поясненням Платоном загального та одиничного, душі та тіла, а також поглядами Арістотеля на ці категорії та бачення їх в медицині того часу.

Філософські погляди Платона на медицину видатний мислитель виклав у своїй праці “Тімей”. Аналізуючи людський організм Платон зосереджує свою увагу на такому важливому органі людини як голова. У голові, твердить філософ міститься душа, а очі є тим цінним божим даром через які говорить до нас душа, через які подає вона нам свої таємниці.

Пояснюючи одиничне та загальне Платон зупиняється на поясненні співвідношення внутрішнього і зовнішнього, часткового та загального в патології. Розглядаючи причини захворювання, мислитель часто звертав увагу на погані звички людини, на переїдання, на надлишок у харчуванні, на різного роду порушення межі, що, звичайно, призводить, як твердить Платон, до виникнення хвороби. Проте зовнішні фактори ніяк не можуть самі породити хворобу, їм потрібна підтримка внутрішнього фактора –

душі людини. Стан організму в цілому, за Платоном, визначається не дією якого-небудь матеріально-координуючого начала, а під дією душі. Тому Платон приходять до такого висновку: не можна лікувати часткове без цілого, тобто не можна лікувати саме тіло не бачачи значимості та величі душі. [5, с. 120].

Причиною хвороби, зазначає Платон, є порушення гармонії між тілом та душею. Тому, щоби людина швидше вилікувалась, потрібно більше впливати на її духовний стан, на духовні сили організму. І про це, насамперед, повинен знати лікар, знати душевний стан свого хворого. Саме на це, як пише Платон, звертав увагу ще сам Гіппократ.

Арістотеля ж в першу чергу цікавило питання здоров'я людини в цілому, а не лікування лише одного органу. Оскільки хвороба вражає весь організм, то вилікувавши нирку, легені чи серце, зовсім не означає, що людина стала цілком здоровою [6, с. 395].

Видатного мислителя особливо цікавив процес старіння як результат послаблення тіла, при цьому Арістотель, звичайно, відкидав міфологічні пояснення старіння як слабкості душі.

Характерною рисою людини є її розумна діяльність. Проте розум треба вміти правильно пристосувати, в протилежному випадку людина втратить свою подобу. “Природа дала людині в руки зброю, - писав Арістотель, - розумову і моральну силу, а ними цілком можна користуватися і з протилежною метою. Тому людина, позбавлена добродетності, виявляється істотою самою нечестивою і дикою, нищою в свої статевих і смакових потягах. ... І владарює над пристрастями не той, хто утримується від них, а той, хто користується ними розумно, коли це йому потрібно і корисно” [6, с. 400].

Арістотель високо оцінював моральну основу людини і зазначав, що навіть успіхи в науці залежать від моральних успіхів людини.

Отже, такий своєрідний історико-філософський підхід при аналізі філософських поглядів мислителів на медицину в плані розвитку історії філософії допоможе студентам-медикам краще зорієнтуватися в проблемах філософії та медицини, взяти для себе цінні знання з філософії минулого та сучасного.

Література:

1. Гиппократ // Избранные книги. – М.: Биолдгиз., 1936. - С. 264.
2. Козлов А.М. Клятва Гиппократа и ее влияние на развитие врачебной этики // Советская медицина. – 1983.- № 3. – С. 79-82.
3. Венедиктов Л.Д. Некоторые вопросы медицинской этики и деонтологии и идеологическая борьба // Медицина и идеология. – М., 1985. – С. 208.
4. Gillon R. Philosophical Medical Ethics // British Medical Journal. – 1985. – Vol 290. – P. 1117.
5. Платон. Тимей. – М., 1976. – С.120.
6. Аристотель // Сочинения. – М., 1976. – Т.1. – С. 395.
7. Там же. – С.400.